

WALTER WAGNER:

GESCHICHTE DES K. K. KRIEGSMINISTERIUMS 1866—1888*

II. KÖTET

(Wien—Köln—Graz, Verlag Böhlau, 1971, 287 o.)

Az egyetemes történetkutatás az utóbbi években mind nagyobb érdeklődést tanúsít az egykori Osztrák—Magyar Monarchia története iránt. A Duna menti népek évszázados fejlődését alapvetően meghatározó Habsburg-állam vizsgálata — születésétől felbomlásáig — nemcsak az említett népek történettudományának, mindenneke előtt marxista történettudományának egyik legfontosabb feladataként realizálódik, hanem a nyugati országok számos, főleg polgári történeti iskolája kutatótevékenységének is középpontjában áll. Ez utóbbiak közül jelentőségében kiemelkedik a szomszédos Ausztria történészeinek szorgalmas munkája, amely az Osztrák—Magyar Monarchia története (1848—1918) c. nemzeti bizottság irányítása alatt áll. E bizottság elnöke a mai osztrák történettudomány prominens személyisége, a hitleri koncentrációs táborokat megjárt Hugo Hantsch professzor, a bécsi egyetem tanára, tagjai pedig a különböző polgári iskolák valamennyi színárnyalatát képviselő neves szakemberek.

Az egykori dunai monarchia történetének eddig feltárt eredményei s az azok alapján leszűrt következtetések, amelyek az egyetemes történettudomány szenvedélyesen vitatott kérdései, érlelték meg az osztrák nemzeti bizottságban azt a gondolatot, hogy a tudományos kutatómunkát olyan területekre is kiterjessze, amelyek eddig

annak látóköréből kiestek. Így a bizottság kebelében létrejött egyik albizottság feladatául a szisztematikus hadtörténeti kutatásokat jelölte ki, azaz az igénnyel, hogy a Monarchia életében oly fontos szerepet játszott katonai, katonapolitikai kérdések tisztázásával megkönnyítse egy érdemleges tudományos összkép kialakítását a Habsburg-állam utolsó 70 esztendejéről.

A hadtörténeti kutatások központjává a bécsi Kriegsarchiv vált, s jelenlegi szakaszukban elsősorban feltáró jellegűek. A kutatások feltáró jellegét számos körülmény indokolja, mindenneke előtt az, hogy a jelzett korszakra vonatkozó levéltári anyagok túlnyomó többségének hozzáférhetősége csak a második világháború befejezése óta biztosított. A hatalmas mennyiségű anyag tudományos igényű feldolgozása a Monarchia hadügyének nemcsak átfogó megismerését teszi lehetővé, hanem segítséget nyújthat a két világháború közötti magyar és osztrák, továbbá az utódállamokban kibontakozott történetírás szubjektív, tendenciózus, a történelmi valóságot sok esetben meghamisító ítéleteinek korrigálásában.

A hadtörténeti kutatómunka figyelemre méltó terméke az a több kötetre tervezett sorozat, amely a Monarchia egyik legfontosabb katonai intézményének, a hadügyminisztériumnak 1848—

* Az osztrák császári és királyi Hadügyminisztérium története. 1866—1888.

1918 közötti történetét hivatott feldolgozni.

A sorozatnak eddig két kötete jelent meg, mindkettő W. Wagner, a bécsi Kriegsarchiv vezető munkatársának tollából.

A sorozat második kötete a hadügyminisztérium történetének 1866-tól 1888-ig terjedő szakaszát foglalja magában. A nemzeti bizottság e kötetet eredetileg a sorozat zárókötetének tervezte, de a munkálatok során csakhamar kiderült a szándék keresztülvihetlensége. Így a II. kötet 12 év történetét dolgozza fel, és az 1867-es kiegyezéssel kezdődő dualista korszak első — önmagában is igen fontos periódusát tárgyalja.

A négy hadügyminiszter — Br. Franz von John tábornaszernagy, Br. Franz Kuhn von Kühnenfeld tábornaszernagy, Br. Alexander von Koller lovassági tábornok, Gr. Arthur Maximilian Bylandt zu Reidt tábornaszernagy — hivatali ténykedését átfogó időszak az Osztrák—Magyar Monarchia hadseregének az imperializmus szakaszába fokozatosan átmenő modern kapitalizmus igényei szerinti tömeghadsereggé való kifejlesztésének vállalkozásával volt egyenlő — felhasználva mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket az 1866-os porosz—osztrák és az 1870/71-es porosz—francia háború hozott.

Másképpen megfogalmazva: az 1867-es kiegyezés által megteremtett új államalakulat feudál-kapitalista gazdasági, társadalmi és politikai bázisán olyan hadsereg (s vele együtt azon hadszervezet) létrehozása, amelynek funkciója egyrészt a soknemzetiségű dualista állam összetartása volt minden „centrifugális”, azaz a Monarchia felbomlasztására törő erővel szemben, másrészt a Habsburg nagyhatalmi törekvések végrehajtása, elsősorban a Balkán-félszigeten.

Ez az új hadsereg, amely alapjaiban — mint említettük — a jelzett időszakban jött létre, szükségképpen magában hordta az állam összes belső és külső ellentmondásait, így nem meglepő, ha az 1878-as boszniai és hercegovinai okkupációt csak ügyvel-bajjal tudta végrehajtani és a 90-es évek újabb hadseregszervezési kísérletei ellenére a századfordulón kibontakozó, majd az első világháborúban elmélyülő társadalmi-politikai válság következménye-

ként szétesett és felbomlásával egyik okozója lett a Monarchia 1918-ban bekövetkezett pusztulásának.

Az új hadsereg kialakításának ropant bonyolult folyamata a kötetben nyomon kísérhető. A szerző természetesen nem a hadseregszervezési feladatok megoldásának egyes lépéseit mutatja be. Célkitűzésének megfelelően egy katonai intézmény, a hadügyminisztérium történetének aprólékos, négy hadügyminiszter hivatali ténykedésének gondos feltárásán keresztül lebbenti fel a fátylat a hadseregszervezés hol előrelendülő, hol megtorpanó folyamataról. Ha az ábrázolásnak ez a módja az első pillanatban problematikusnak is látszik — még abban az értelemben is, hogy a szerző nem egy központi gondolat köré csoportosítja mondanivalóját, hanem a hadügyminiszterek tevékenységének megfelelő kronológikus áttekintést tart célszerűnek —, a feltárt gazdag anyagból mozaikszerűen összeálló kép az olvasó szakember által támasztott igényeket nagymértékben kielégíti, azon túlmenően, hogy a történetírásban meglehetősen elhanyagolt intézménytörténet művelődéséhez ad sok tanulságot.

A szerző ítéletét a létrejött új hadseregről, annak felhasználhatóságáról, illetve az állam részéről vele szemben támasztott követelmények kielégítésének lehetőségéről, az az osztrák történetírásban régóta honos felfogás befolyásolja, amely szerint az osztrák—magyar hadsereg csődjének gyökerei végső soron az 1867-es kiegyezéshez nyúlnak vissza, ahhoz a történelmi ak-tushoz, amely az önálló, egységes hadsereget megszüntette, s helyébe a politikai szenvedélyeknek kitett három hadsereget, a közös hadsereget, az osztrák Landwehrt és a magyar honvédséget állította. Ezzel voltaképpen az az alapvető célkitűzés hiúsult meg, hogy a Monarchia hadseregét az általános védkötelezettség érvényre juttatásával olyan modern tömeghadsereggé fejlesszék, amely vezetése, mozgósítási rendszere és felszereltsége alapján az állam nagyhatalmi állásából következő feladatok ellátását biztosította volna. E felfogás nyílegyenesen vezet ahhoz a nagyon is vitatható konklúzióhoz, hogy a Monarchia hadserege az első világháború végén nem a katonai vereség és az államot feszítő társadalmi-politikai válság

eredőjeként bomlott fel, hanem az egy-
séges, a „politikától mentes” haderő
hiánya vezetett el a széteséshez.

Mégis, kik voltak azok, akik az adott
nehézségek ellenére — emberfeletti
energiával — a haderőt a modern tö-
meghadsereg színvonalára emelték fel?
Kuhn és Bylandt, akik nemcsak az egy-
séges hadsereg ellen irányuló magyar
politika állandó támadásait verték visz-
sza, de sikeresen hadakoztak az Al-
brecht főherceg vezetete szélsőséges kon-
zervatív reakció ellen is. A könyv lap-
jain közöltekben kitűnően ez a kettős
harc mindkét hadügyminiszter erejét le-
kötötte s nagymértékben felőrölte. Sze-
rencsējük talán az volt, hogy előbb
Szende magyar honvédelmi miniszter,
majd Edelsheim-Gyulai tábornok, a
magyarországi csapatok főparancs-
noka személyében szövetségesre talál-
tak, amely szövetség bizonyos mér-
télig semlegesíthette Albrecht és kö-
rének befolyását, de ugyanakkor azzal
az áldozattal is járt, hogy az eredetileg
csak belső karhatalmi szolgálatra ter-
vezett honvédséget viszonylag korszerű
fegyverekhez juttatta.

Koller tevékenysége a másik két had-
ügyminiszter mellett eltörpült. Koller
betegsége miatt hamar le is mondott,
John pedig inkább mint vezérkari fő-
nök játszott jelentős szerepet. Sőt nevé-
hez fűződik a hadsereg legfelső vezeté-
sében létrejött dualizmus kiharcolása,
amely a vezérkari főnököt rangban a
hadügyminiszter mellé emelte. Utódja,
Beck ezt a dualizmust harmonikus
együttműködéssé változtatta. Később,

mint ismeretes, Conrad vezérkari fő-
nöksége idején a viszony nemcsak
megromlott, hanem elkeseredett hatalmi
harccá is fajult.

Bylandt 1888-ban bekövetkezett le-
mondásával új korszak kezdődött. En-
nek taglalását a sorozat újabb kötete
fogja elvégezni. Az ismertett kötet ta-
nulságai alapján az olvasó szakember
érdeklődéssel várja az újabb feldolgozá-
sokat.

Végezetül szólni kell a kötet végén ta-
lálható s igen jól használható függelék-
ről, amely kronológikus felsorolást ad a
jelzett időszak legfelső parancsnoklási
viszonyairól, a hadügyminisztérium osz-
tályainak vezetőiről és a hadsereg spe-
ciális intézményeiről. A kötethez csa-
tolt II. függék a négy hadügyminisz-
ter rövid életrajzát adja. Az életraj-
zokból is kitűnik, hogy valamennyien
aktívan részt vettek az 1848—49-es olasz
és magyar szabadságharc vérbefojtásá-
ban, s az 1866-os porosz háborúban.
Közülük Kuhn Komárom bevételénél
szerzett érdemeket, Koller, aki szárma-
zására nézve félig cseh volt, a magyar
forradalmi kormány azon kérését, hogy
lépjen a honvédsereg szolgálatába, tün-
tetőleg elutasította. A magyar szabad-
ságharc leverésében különösen Bylandt
tüntette ki magát: a bécsi felkelés elfoj-
tása után részt vett a bábolnai, móri,
tétényi és szolnoki csatában. Utóbbiban
könnyebben megsebesült. Felgyógyulása
után, Buda megszállásakor tanúsított
bátorságáért megkapta a hadiékítmé-
nyekkel ellátott Katonai Érdemrendet.

Farkas Márton